

'Resistente iepen moeten op een goede onderstam veredeld worden of op eigen wortel gekweekt worden om te voorkomen dat ze alsnog bezwijken'

Castricum is het iepentrauma voorbij, maar kampt nu met onverenigbaarheid

Twintig jaar geleden bestond het boombestand van Castricum voor een groot deel uit iepen. Dat aantal is meer dan gehalveerd tot tien procent, omdat elk jaar zo'n vijf tot tien procent van het iepenbestand sterft aan iepenziekte. Vorig jaar bezweken plotsklaps veertig iepen tegelijk aan iepenziekte. De bomendienst draaide overuren om ze te verwijderen. Maar groenspecialist Chris Winter is niet van plan om zijn iepen op te geven. Hij wil, net zoals in Amsterdam is gebeurd, weer naar een volwaardig iepenbestand toe met resistente soorten. Enkel onverenigbaarheid vormt nog een obstakel.

Auteur: Santi Raats

18.500 bomen in Castricum, waarvan 10 procent bestaat uit iep. Ooit was dat 20 tot 25 procent. De gemeente heeft de afgelopen decennia zij aan zij geleefd met de iepenziekte, die gestaag zijn tol eist onder de iepen. De zomer van 2013 laat groenspecialist Chris Winter echter proactief nadenken over iepenbeheer: veertig iepen laten in een korte periode zien dat zij zwaar geïnfecteerd zijn met iepenziekte. De bomenploeg van Castricum weet zich even geen raad: ze blijven iepen wegzagen. 'Gelukkig zette deze ramp niet verder door', verklaart boombeheerder Chris Winter achteraf. 'De bomenploeg, die bestaat uit drie man, heeft op dat moment zijn dagelijkse werkzaamheden terzijde geschoven en direct campagne gedraaid om de iepen te verwerken. Ook krijgt de bomenploeg hulp van de wijkploegen.'

Sanering zieke iepen

Castricum heeft een draaiboek voor iepensanering. Vaak doet de gemeente dit met haar eigen groenploeg, hoewel zij in geval van grote rooihoeveelheden soms werkt met kleine plaatselijke

aannemers of met de Nationale Bomenbank. De Castricumse bomenploeg saneert zieke iepen volgens de Plantenziektewet-regels die omschreven staan in de APV. In de praktijk houdt dat in dat hout ter plekke versnipperd wordt. De grotere stammen worden op handelsmaat gezaagd en een paar dagen opgespaard onder een zeil. Daarna worden de stammen op de vrachtwagen naar een gecertificeerd bedrijf gereden, alwaar ze worden ondergedompeld in koud water zodat alle aanwezige iepenspintkevers verdrinken. Een tweede verwerkingsmethode van de gemeente is om de stammen naar een verbrandingscentrale te brengen. 'Wij zagen de iepen op handelsmaat, dus in stammen', specificeert Winter. 'Dat doen we omdat particulieren al snel met houtblokken aan de haal gaan, om die als openhaardhout te gebruiken. Dit had de provincie Noord-Holland meerdere malen ervaren. Wanneer geïnfecteerd hout bij particulieren terechtkomt, is het dweilen met de kraan open, want bij hen kun je moeilijk grip krijgen op iepenziekte. Ik ben ooit bij een particulier geweest die een brandhaard van uitvliegende kevers in zijn houthok had. Beboeten

heeft dan geen enkele zin. Ik heb de particulier essenhout aangeboden in ruil voor zijn iepenhout. Dit voorval deed al snel de ronde, waarna meerdere particulieren bij me langskwamen op het gemeentehuis om hun iepenhout tegen essenhout te ruilen.'

Iepentrauma

Een jaar of twintig geleden woedde de iepenziekte volop in Castricum. Er ontstond angst voor de iep. Er werd in het algemeen een stuk minder aangeplant. Dit was de werkelijke oorzaak van de teruggang in iepen. 'Zoals Ronnie Nijboer in een van de Boomzorg-artikelen schreef, heerste er bij ons een "iepentrauma". De wijkbeheerders hebben redelijk veel invloed bij ons. Zij stelden tien tot twintig jaar geleden voor het iepenbestand een stuk kleiner te maken. Er werden hier en daar wel derdegeneratie-iepen van de Dorschkamp aangeplant: 'Dodoens', 'Clusius', 'Lobel' en 'Plantijn', maar niet op grote schaal, in zodanige mate dat het iepenverlies volledig werd gecompenseerd. Bij Amsterdam is dat anders gelopen. Zij handhaafden een beleid van: "Niks

mee te maken dat de iepen ziek zijn; we blijven ze aanplanten, want de iep hoort hier thuis.” Dat is de reden dat het iepenbestand daar wel op peil is gebleven en bij ons niet.’

Vervanging

Op een gegeven moment overwon Castricum zijn angst. Rond 2003 begon de gemeente weer iepen aan te planten: de actueelste resistente soorten, de Amerikaanse Resista's en 'Columella'. 'We hebben op verschillende manieren iepen teruggeplant', zegt Winter. 'Tien jaar geleden begonnen we met de aanplant van een aantal straten vol met 'Columella', op een rij, in totaal enkele honderden. Ze groeiden goed, hoewel ze qua snoei goed bijgehouden moeten worden, omdat ze door hun rechtopstaande takkenstand snel plakoksels vormen. Maar ze worden niet ziek, en naar het zich laat aanzien kunnen ze ook niet ziek worden. Daarnaast hebben we destijds straten aangeplant met 'Columella', afgewisseld met esdoorn ertussen. Na elke tien iepen plantten we telkens een esdoorn om het risico te spreiden: mocht het zo zijn dat de iepenziekte toch toeslaat, dan gaat in elk geval niet de hele straat eraan.'

'Kwekersonderzoek naar onverenigbaarheid en openheid van zaken daarover leidt tot betere iepenkwaliteit'

Voortschrijdend inzicht heeft Castricum inmiddels van strategie doen veranderen: 'We werken nu met verschillende klonen door elkaar, zodat je genetische afwisseling krijgt. Ook kiezen we meer voor iepen op eigen wortel en voor gezaaide mengsels.' Winter plaatst een kanttekening: 'We nemen af bij kwekers die zeggen dat zij bomen kweken op eigen wortel door afleggers. Maar aangezien er geen goed kwaliteitskeurmerk bestaat, zoals dat er wel is op het gebied van duurzaamheid, waarbij je garantie en zicht op de hele keten krijgt, moet je de kweker toch geloven op zijn blauwe ogen. Feitelijk weet je als beheerder nooit zeker waar het materiaal vandaan komt. Het kan zijn dat materiaal uit Italië komt en dan een paar jaar hier in Brabant op de kwekerij staat. Het materiaal uit Italië staat erom bekend dat het snel en goedkoop materiaal is, dat eerst aan ons klimaat moet wennen en dan ook nog eens moet aanslaan.'

Kwaliteit

Winter stipt hier een ander probleem in de iepenwereld aan: de kwaliteit van het materiaal. Het percentage inboet van iepen die van hun stam afwaaien, is haast even groot als het percentage iepen dat bezwijkt aan iepenziekte. Winter vertelt: 'Onverenigbaarheid is een bekend probleem bij iepen. Onder de derdegeneratie-iepen van de Dorschkamp, 'Plantijn', 'Clusius', 'Lobel' en 'Dodoens' – twintig jaar geleden aangeplant – leek al die jaren geen vuiltje aan de lucht te zijn.

Maar onze VTA-inspecteurs hebben sinds kort wel waargenomen dat de 200 tot 250 aangeplante 'Lobel' zich op de ent aan het afzetten zijn. Dat is een eerste teken dat er iets aan de hand is. We gaan de rest ook spoedig onderzoeken. Daarom is er nu bij ons, maar ook landelijk, vraag naar iepen op andere onderstammen dan de traditionele zaailingenonderstammen glabra of 'Belgica', en is er sprake van aanplant van iepen op eigen stam.'

Ulmus 'Homestead' op 'Belgica'. Foto: Hans Kaljee.

Taak van de kweker

Maar in zijn algemeenheid kan de kwekerswereld eraan werken om zijn imago op te poetsen als het gaat om transparantie, niet alleen als het gaat om iepen. Winter is van mening: 'Nederland boomkwekersland telt internationaal mee, waarschijnlijk zelfs in de top-vijf. Als je alle handel aan gemeenten bij elkaar optelt, kom je aan een gigantisch kapitaal, ondanks de bezuinigingen bij de overheden. Er blijven bomen onverwacht na tien jaar omvallen, wortelgestellen blijven spon- taan afsterven. Door ondoorzichtigheid blijft de kapitaalvernietiging in stand.'

Volgens Winter is transparantie bij de kweker, naast resistentie-onderzoek, een van de keys tot verbetering van de iepenkwaliteit. 'De kwekers hebben jarenlang abracadabra-verhalen verteld richting beheerders en ontwerpers; zij laten nog steeds moeilijk bij zich in de keuken kijken. Dat maakt het voor beheerders en ontwerpers lastig om een keuze te maken.'

Variatie in beeld

Winter steekt daarnaast als medewerker van de gemeente zijn hand in eigen boezem. 'Van oorsprong ben ik landschapontwerper, dus ik snap de gemeente op meerdere vlakken. Ontwerpers willen één beeld hebben, dus geven uniform gekweekte bomen voor hen het mooiste beeld. Maar als beheerder weet je dat dat niet kan en dat deze bomen geen stand kunnen houden. Als beheerder moet je de ontwerper dus overtuigen van de inzet van genetische variatie. Dit gebeurt nog te weinig. De oplossing is klonenafwisseling, ondanks het feit dat de eenheid van beeld dan wordt onderbroken. In het beheer moeten we niet tégen de natuur vechten, maar met

de natuur leren meegaan. De gedachte 'Daar moet per se een boom staan' moet omgebogen worden naar 'Nee, dat kan niet, tenzij...'. Dat betekent dat je, als je er dan toch een bepaalde boom wilt neerzetten, moet handelen naar de voorwaarden die de natuur stelt.'

Crisis gooit roet in het eten

Hoewel er een Emvi-wind lijkt te waaien onder gemeenten, geeft Winter aan dat de prijzen nog steeds onder druk staan en de kwaliteit in gevaar brengen. 'Ook al voer je een diversiteitsbeleid uit, dan moet je nog van goeden huize komen om te voorkomen dat er iepen geplant worden waarvan je niet weet hoe ze gekweekt worden of op welke onderstam ze staan. Door kostenbeheersing is het zeer lastig om grip te krijgen op kwaliteit.'

'Ontwerpers moeten worden aangesproken op genetische diversiteit: klonenafwisseling, ondanks het feit dat de eenheid van beeld dan wordt onderbroken'

Samenwerking

Castricum investeert wel al jarenlang in iepen-ziektebestrijding: het voert een nulprocentbeleid aangaande iepenziekte. De iepenziekte wordt dus niet getolereerd, ook niet bij particulieren. De iepensaneringscampagnes kost veel geld, maar de gemeente ziet de acute verwijderingen als een belangrijke strategie om de ziekte te kunnen beheersen. Wanneer naburige gemeenten minder resoluut denken over iepenziektebeheer, kan dit risico's inhouden voor Castricum. 'Samenwerken met andere gemeenten en de provincie is voor ons erg belangrijk. Een brandhaard bij de burens kan ervoor zorgen dat al onze moeite voor niets is geweest. De provincie Noord-Holland heeft zich onlangs uit het samenwerkingsverband teruggetrokken. Momenteel zoeken wij samenwerking met de gemeente Amsterdam, om te komen tot een convenant waarin wij beloven ons aan een vast iepenziektebestrijdingsbeleid te houden. Zodat we van elkaar weten dat we ons voor honderd procent tegen de iepenziekte inzetten.'

Oude garde in één keer vervangen

De weggevalen veertig iepen van de afgelo-

pen zomer worden vervangen door Resista's en 'Columnella'. De vraag rijst of het zinvol zou zijn om de iepen van de oude garde allemaal te kappen, om de ziektedruk in één klap weg te nemen en daar resistente soorten voor terug te planten. Zou de kapitaalvernietiging van een dergelijke vervroegde kap opwegen tegen de kapitaalvernietiging die iepenziekte onder de oude garde teweeg kan brengen? Winter denkt niet dat vervroegd kappen verstandig is: 'Iepen zoals 'Groeneveld' of 'Vegeta' kunnen nog tien jaar mee. In zijn algemeenheid kan de oude garde iepen langer mee dan nu wordt ingeschat. In Castricum wordt de gemiddelde levensduur van bomen erg gedrukt door de hoge aanwezigheid van Rosacae zoals meidoorn, en van allerlei sier-soorten die door de burger worden gewaardeerd om hun bloemen, maar die feitelijk erg gevoelig zijn voor zeewind en strooizout en dus veel luis en bacterieziekten bij zich dragen.'

Absoluut behoud van de iep

Het boombeheer in Castricum verdedigt de iep ten opzichte van de politiek, die onlangs na jarenlange bestrijding bijna de hoop leek op te geven en de voorzet gaf om 'de iepen te laten gaan'. Dat is geen optie voor Winter: 'Ik snap de politiek, want zij hebben geen zicht op de achtergrondfeiten. In feite is de iep allang geen slechte boom meer; er zijn prima iepen beschikbaar. Maar het probleem van onverenigbaarheid, waardoor veel iepen wegvallen, moet worden opgelost door de kwekers. En daarnaast is de iep bij ons in veel gevallen nog steeds de nummer een. Vervangers gaan korter mee, omdat zij slechter tegen de stedelijke omstandigheden kunnen dan iepen, ook al worden deze iepen op den duur ziek. De enige oplossing is om oude iepen geleidelijk aan te vervangen door resistente soorten, op een slimme manier, dus door genetische variëteit in acht te nemen', zegt Winter tot slot. En verder concludeert hij: 'Ik realiseer me wel dat ik de zwartepiet bij de kweker neerleg, maar ik sta altijd open voor discussie.'

Chris Winter

Stuur of twitter dit artikel door!

Scan of ga naar:

<http://www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-4406>